

Характерно, що в конструкціях з однорідними супідрядними блок підрядних компонентів має здебільшого спільний часовий план, хоч трапляються випадки вживання різних часових параметрів. Пор.: «Проте й там нещасній жінці, мабуть, чути було, як гатить у двері її в'язень, як аж здригається землянка від його несамовитої грюкотняви, від зливи проклять, що влітають з амбразури» (О. Гончар); «І все-таки я пишу тобі про це, бо любив, бо люблю і любитиму тебе, бо рана, що її завдав тобі, стала мою раною» (М. Бажан).

Отже, КСБР є досить гнучкими щодо вживання різних часових площин. За нашими спостереженнями, у сучасній українській мові функціонують переважно контаміновані структури, у яких представлені два-три часових плани, що для інших СБР є нетиповим. Трапляються конструкції з більшою кількістю часових параметрів. Так, у реченні «Якби я був великим полководцем, якби був головнокомандувачем, очевидно, все зробив би для того, щоб не віддати ворогові Кисва, який для мене особисто є найбільшою святинією нашої історії» (П. Загребельний) модальність передається дієсловами минулого часу, формою умовного способу, формою інфінітива, теперішнього часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганцовская Н.С. К вопросу о глубине многокомпонентных сложноподчиненных предложений / Н.С. Ганцовская // Вопросы русского языка: сб. науч. тр. – Ярославль, 1976. – Вып. 158. – С. 83-90.
2. Кузьмич О.О. Складні конструкції з послідовною підрядністю у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук / О.О. Кузьмич. – К., 1995. – 21 с.
3. Шкарбан Т.М. Складні конструкції з однорідною супідрядністю в сучасній українській мові: дис. канд. філол. наук / Т.М. Шкарбан. – К., 1996. – 170 с.
4. Шульжук К.Ф. Внутрішня структура і часові параметри предикативних одиниць у складних багатоконструктивних реченнях / К.Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1988. – №6. – С. 14-18.

О.А. КОЗИЦКАЯ, Г.О. ТУПАЛЬСКАЯ. ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КОНТАМИНИРОВАННЫХ СЛОЖНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Резюме. В статье говорится о многокомпонентном сложном предложении, его временных параметрах. Определены типичные позиции временных сочетаний в сложной структуре. Отмечено использование прошедшего времени как основного в пределах многокомпонентной конструкции.

Ключевые слова: временные параметры, многокомпонентное предложение, контаминированная структура.

O.A. KOZICKA, H.O. TUPALSKA. FEATURES STUDY OF CONTAMINATED COMPLEX CONSTRUCTIONS IN MODERN LINGUISTICS

The summary. The article deals of the period, his timing. Determined typical time position combinations in complex structures. Emphasized the use of past tense as a major within multi-design.

Key words: timing, multi-sentence contaminated structure.

Рекомендовано до друку.
Д-р пед. наук, проф. І.М. Хом'як.
Одержано редакцією 09.03.2017 р.

УДК: 373. 3: 159. 955

А.В. СЕНЧИЛО

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме. У статті аналізуються погляди щодо поняття пізнавальної самостійності у процесі навчання та розкривається взаємозв'язок між критичним мисленням і пізнавальною самостійністю молодших школярів.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, процес навчання, критичне мислення, пошукова спрямованість, самостійність мислення.

Інновації в педагогіці спрямовані на розробку та реалізацію нових цілей, змісту, засобів навчання і виховання учнів. Стрижнем освіти XXI століття, як визначено в Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи, є розвивальна, культуротворча домінанта виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем.

Тому сучасна школа вимагає від учителя великих зусиль для удосконалення процесу навчання: учні повинні здобувати в школі ті знання та вміння, які вони змогли б використовувати в реальному житті. Безумовно, що знання мають цінність тільки тоді, коли інформація критично осмислена, творчо перероблена і застосовується в різних видах діяльності, коли учень, використовуючи різні види самостійного пошуку, сам продукує ідеї – виводить формулу нового пізнання.

Метою статті є розглянути пізнавальну самостійність як одну з ключових властивостей особистості, що характеризується сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності.

© А.В. Сенчило, 2017

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, бачимо різні підходи до визначення питання пізнавальної самостійності, а саме, О.Леонт'єв характеризує самостійність як рису особистості, що визначає вибір і реалізацію необхідного способу вирішення завдань. З позиції Л.Пonomаренко, самостійна робота містить різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності тих, хто навчається, на класних та позакласних заняттях або вдома, без безпосередньої участі викладача, але за його завданням.

На думку З. Курлянд, ефективна організація самостійної навчальної діяльності передбачає визначення мети, продумування способу праці, раціональне виконання мисленнєвих операцій (аналізу, узагальнення, порівняння, доказу тощо), зіставлення мети роботи та її результатів [3].

Нагадаємо, що теоретичне обґрунтування окресленої проблеми було запропоновано М. Махмутовим, яким визначено шляхи розвитку пізнавальної самостійності: 1) створення пошукової, проблемної ситуації на уроці як необхідної умови для розвитку мислення учнів; 2) використання принципу індивідуалізації в навчанні; 3) застосування системи самостійних робіт, використання різноманітних дидактичних і наочно-технічних засобів; 4) посилення зв'язку навчання з життям; 5) розширення позашкільної і позакласної роботи [5].

Самостійність як показник активності, здатності до самостійного пошуку характеризується Г. Щукіною. На її думку, саме пізнавальний інтерес є найціннішим мотивом пізнавальної діяльності. Навчання у цьому разі має активний, дієвий характер. «Активізуються мисленнєві процеси, з'являється прагнення до пошуку, здогадки, дослідження, мобільність операцій, активні та самостійні роздуми не тільки над вирішенням задачі, але й знаходженням більш ефективних та економних способів цього рішення» [7], що також сприяє й формуванню визначених нами компонентів готовності: мотиваційного, інтелектуального, діяльнісного й оцінного.

Цілком правомірною є наукова позиція одеських дослідників, які зауважують, що *самостійність* – це інтегративна якість особистості, що полягає у здатності і потребі приймати та здійснювати рішення з власної ініціативи і нести за них відповідальність [8].

Пізнавальна самостійність, на думку Н. Половнікової, формується під час самостійного виконання тим, хто навчається, навчальних завдань, які потребують логічного опрацювання або часткової доробки попередньо проведеної роботи. Розглядаючи пізнавальну самостійність як якість особистості, вчена визначає її як готовність, здібність і прагнення учнів до пізнання нового без сторонньої допомоги.

Досліджуючи пізнавальну самостійність у навчальній діяльності, О. Савченко трактує її як якість особистості, що означає готовність, здібність і прагнення своїми силами оволодівати знаннями, вміннями та навичками. Здатність до самостійного пізнання пояснюється нею як опанування необхідних опорних знань і методів пізнавальної діяльності і прагнення в подальшому вдосконалювати їх власними силами. Учена наголошує на тому, що в навчальному процесі учнів необхідно залучати до самостійної пошукової діяльності, яка потребує оперування знаннями в нових умовах.

Слід зупинитися на такій науковій позиції (Т. Шамова), відповідно до якої пізнавальна самостійність – це властивість особистості, котра характеризується її прагненнями та вміннями без сторонньої допомоги оволодівати знаннями і способами діяльності, вирішувати пізнавальні задачі з метою подальшого перетворення й удосконалення довкілля.

Як особливий спосіб дій, розглядає самостійність Г. Люблинська, виокремлюючи такі фази в розвитку самостійності, як: уміння діяти самостійно в межах звичної ситуації; уміння використовувати вироблені звички в однотипних ситуаціях; уміння використовувати вироблені звички в нових умовах. І. Левіна, досліджуючи питання, пов'язані з формуванням пізнавальної самостійності, акцентує на тому, що «пізнавальна діяльність – це така властивість особистості, яка полягає у прагненні та спроможності людини без сторонньої допомоги здобувати нову інформацію з різноманітних джерел, самостійно аналізувати, узагальнювати її і використовувати в нових ситуаціях» [4].

Отже, сутність пізнавальної самостійності виявляється в потребі й умінні учнів самостійно мислити, у здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, визначати завдання і знаходити підхід до їх розв'язання. Пізнавальна самостійність виявляється, зокрема, в умінні самостійно аналізувати складні навчальні завдання, виконувати їх без сторонньої допомоги й характеризується певною *критичністю* розуму школяра, здатністю висловлювати свою думку незалежно від суджень інших. Особливої уваги потрібно надавати формуванню самостійності учнів у молодшому шкільному віці.

Пізнавальна самостійність формується не внаслідок дії якогось одного ефективного засобу, а є закономірним результатом спеціально організованої системи навчальної діяльності учнів, спрямованої на всебічний розвиток самостійності мислення і, на наш погляд, є однією з ознак критично мислячої особистості.

Адже, самостійність думок, незалежність мислення – це одна з ознак наявності критичного мислення. Мова йдеться про здатність дитини сприймати зміст навчального матеріалу, явища дійсності через власне ставлення до них, прагнення оцінити їх значення, відповідність власним моральним законам тощо, також про більш поглиблене розуміння причинно-наслідкових зв'язків між елементами навчального матеріалу або тими чи іншими фактами дійсності.

Для того, щоб зрозуміти матеріал, явище в усіх його зв'язках і взаємовідносинах, необхідно його осмислити. Осмислення має відбуватися кожним учнем у процесі самостійних шукань, випробувань, без того просте заучування матеріалу неминуче залишається зайвим тягарем у пам'яті учня, не сприяє розвитку розумової діяльності дитини.

В.О. Сухомлинський наголошував, що “коли дитина на власному досвіді переконається, що кожне явище має свою причину, що розуміння причини та закономірного наслідку допомагає людині підкоряти сили природи, вона починає уважно придивлятися до навколишнього світу і помічає те, чого не помічала раніше. Її мислення набуває дуже важливої риси: вона прагне знайти, пояснити природну причину кожного явища – як із області природи, так і із суспільного життя”.

Самостійність школяра, зауважує М.А. Данилов, характеризується певною критичністю розуму, здатністю висловлювати свою точку зору, незалежно від судження інших [2]. Це має проявлятися не лише в осмисленні дітьми навчального матеріалу, а й художніх текстів, різних ситуацій.

При вихованні та навчанні школярів, акцентуємо увагу на важливість самостійного осмислення учнями навчального матеріалу, фактично це формулює важливу рису - вміння критично мислити. Та як свідчать психолого-педагогічний аналіз літератури, думки вчителів кожна ознака критичного мислення виявляється у певних вміннях, діях учнів на уроках, у процесі позакласної роботи та міжособистісного спілкування.

Підсумовуючи сказане, можемо констатувати, що така ознака як незалежність мислення, відносна самостійність думок має такі вияви:

- активне висловлення власних думок щодо питань, які виникають на уроці;
- прагнення самостійно осмислювати навчальну та іншу інформацію;
- відсутність боязні не погодитися з класом, учителем.

Вміння незалежно мислити є глибинною засадою критичного мислення.

На підставі аналізу наукових джерел ми дійшли висновку, що самостійна пізнавальна діяльність має за мету не лише здобуття нової інформації з різноманітних джерел, але й сприяє розвитку критичного мислення учнів, є однією з ознак критичного мислення, передбачаючи володіння ними такими логічними операціями, як аналіз, синтез, узагальнення, умовисновки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В.І. Критичне мислення в психології та педагогіці: сутність, розвиток, формування / В.І. Бондар – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – 107 с.
2. Данилов М.А. Об условиях развития познавательной самостоятельности и активности учащихся на уроках: [сб. статей] / М.А. Данилов. – Казань: Таткнигоиздат, 1963. – 96 с.
3. Курлянд З.Н. Наукова організація праці майбутнього вчителя як чинник його професійного самовдосконалення: м-ли міжн. наук.-практ. конф. «К.Д.Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти», (Одеса, 21-22 жовтня 2004 р.) / З.Н. Курлянд // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. – 2004. – Т. 2. – С. 105-110.
4. Левина И.А. Профессиональная деятельность учителя по формированию познавательной самостоятельности подростков способами моделирования: дис... канд. пед. наук :13.00.04 / И.А. Левина.– Одесса, 2001. – 283 с.
5. Махмутов М.И. Развитие познавательной активности и самостоятельности учащихся в школах Татарии / М.И. Махмутов. – Казань: Таткнигоиздат, 1963. – 80 с.
6. Чулак Л.І. Інтерактивні методи в розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів / Л.І. Чулак, Л.І. Козак. –Житомир: Вісник житомирського державного університету. Випуск 43. Педагогічні науки, 2009. – С. 184 -189.
7. Щукина Г.И. Психолого-педагогические основы формирования познавательных интересов учащихся / Г.И. Щукина. – Л.: ЛГПИ, 1967. – 20 с.
8. Яновська Л.Г. Формування професійної усталеності майбутніх учителів історії у процесі навчання у вищих педагогічних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лариса Григорівна Яновська. – Одеса, 2004. – 160 с.

А.В. СЕНЧИЛО. ПОЗНАВАТЕЛЬНАЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Резюме. В статье анализируются взгляды относительно понятия познавательной самостоятельности в процессе обучения и раскрывается взаимосвязь между критическим мышлением и познавательной самостоятельностью младших школьников.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, процесс обучения, критическое мышление, поисковая направленность, самостоятельность мышления.

A.V. SENCHILO. COGNITIVE INDEPENDENCE AS A COMPONENT OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The summary. The article analyzes the views on the concept of cognitive work in the learning process and reveals the relationship between critical thinking and educational independence of younger students.

Key words: cognitive independence, the learning process, critical thinking, search direction, independent thinking.

Рекомендовано до друку.

Д-р пед. наук, доц. Н.І. Богданець-Білоskalенко.

Одержано редакцією 06.03.2017 р.